

Přečtete si úryvky, odpovězte na otázky

A)

Já sám jsem chtěl jenom pryč, ale protože člověk, když není bohatej, musí vždycky vypadat užitečně a moje studium nebralo konce, dál už to tak nešlo. Neměl jsem ani dost peněz na cestu do Ameriky. ‚Beru tu Afriku!‘ řekl jsem si a nechal se odlifrovat do tropů, kde prý, jak mě ujišťovali, stačí trocha strídmosti a slušného chování, aby člověk hned získal dobrý postavení. (...) Pluli jsme k Africe, k pravý, velký Africe; k Africe neproniknutelných pralesů, choroboplovných zárodků, nedostupných samot, k mocným černošským krutovládcům, roztahujícím se na křižovatkách nekonečných řek. Za balíček žiletek ‚Pilett‘ od nich dostanu dlouhatánský sloní kly, pestrý papoušky, nezletilý otrokyně. (...) Jenže hned za portugalskými břehy se to začalo horšit. Jednou ráno jsme se probudili do ovzduší parní lázně, nesmírně teplý a zneklidňující. Voda ve sklenicích, moře, vzduch, ložní prádlo, náš pot, všecko bylo teplý, horký. Od té chvíle se nedalo ve dne ani v noci sáhnout nebo sednout na něco chladivýho, ani si svlažit hrdlo, leda u baru ledem ve whisky. (...) V zoufale setrvalým horku všechn lidskej obsah lodi propadl hromadnému chlastu. A od té chvíle jsme na vlastní kůži v celý šíři postupně pocítli děsivou povahu bělochů, vydrážděnou, zbavenou všeho, konečně obnaženou, jejich pravou povahu, tak jako za války. V tropický parní lázni vystupovaly na povrch pudy (...). V evropským chladu, pod šedí severu, se kromě válečných krveprolití dá ta příčinlivá krutost našich bratrů leda tušit, ale když je rozpálí zrádná horečka tropickýho pásma, jejich hniloba prosákne ven. Pak se jako šílený odhalujeme, sprostota slaví triumf a celý nás přikryje.

Louis Ferdinand Céline: Cesta do hlubin noci (název posledního vydání Cesta na konec noci).
Brno 2018 (přeložila Anna Kareninová), s. 98 ad.

1) Proč se hlavní hrdina vydal do Afriky?

2) Jak změnilo Evropany tropické klima?

3) Jakou válku má Céline na mysli a vycházel při psaní z vlastních zkušeností? Pracujte s otevřenými zdroji.

B)

Kdyby bylo třeba definovat imperialismus, co nejstručněji, museli bychom říci, že imperialismus je monopolistické stadium kapitalismu. (...) ‚I když tedy nezapomínáme, že všechny definice mají podmíněný a relativní význam, protože nikdy nemohou obsáhnout všestranné souvislosti jevu v jeho úplném vývoji, musíme zformulovat definici imperialismu, která by zahrnovala těchto pět jeho základních znaků: 1) koncentrace výroby a kapitálu, která dosáhla tak vysokého stupně, že vytvořila monopoly, jež mají v hospodářském životě rozhodující úlohu; 2) splynutí bankovního kapitálu s průmyslovým a vznik finanční oligarchie na základě tohoto ‚finančního kapitálu‘; 3) vývoz kapitálu na rozdíl od vývozu zboží nabývá neobyčejně velkého významu; 4) vznikají mezinárodní monopolistické svazy kapitalistů, které

si rozdělují svět; a 5) teritoriální rozdělení celého světa mezi největší kapitalistické mocnosti je ukončeno. Imperialismus je kapitalismus v tom vývojovém stadiu, kdy monopoly a finanční kapitál získaly nadvládu, kdy vývoz kapitálu nabyl mimořádného významu, kdy mezinárodní trusty si začaly rozdělovat svět a kdy bylo dokončeno rozdělení celého území zeměkoule mezi největší kapitalistické státy.

(vzhledem k typu úloh, neuvádíme zdroj)

- 1) S čím v ukázce souhlasíte a s čím nikoliv. Uveďte proč.
- 2) Kdo je podle vás autorem/autorkou ukázky? Uveďte, proč tak soudíte.

C)

Evropský křesťanský mučedník je pravým opakem pohanského hrdiny, kterého zosobňují řečtí a germánští hrdinové. Cílem hrdiny bylo dobývat, vítězit, ničit, loupit; naplněním jejich života byla hrdost, moc, sláva a krajní dovednost v zabíjení (Sv. Augustin přirovnával římské dějiny k historii lupičské bandy.) (...) Homérova Ilias je poeticky nádherným popisem glorifikovaných dobyvatelů a loupežníků. (...) Když nahlédneme do sebe, na chování většiny z nás, na naše politické vůdce, je nepopiratelné, že náš model toho, co je dobré a cenné, je pohanský hrdina. Dějiny Evropy a Severní Ameriky jsou navzdory konverzi k církvi historií dobývání, hrdosti, chtivosti; naše nejvyšší hodnoty jsou: být silnější než ostatní, být vítězem, dobýt druhé a vykořisťovat je. Tyto hodnoty se shodují s naším ideálem ‚mužnosti‘; mužem je pouze ten, kdo dokáže bojovat a dobývat; každý, kdo není silný v použití síly, je slabý, tj. ‚nemužný‘.

Erich Fromm: Mít, nebo být. Praha 2001, s. 165–166

- 1) Co podle ukázky charakterizuje antického hrdinu?
- 2) Jsou podle Fromma dějiny i současnost Evropy a Severní Ameriky více křesťanské nebo předkřesťanské? Co z jeho závěru plyne pro dějiny kolonialismu a imperialismu?
- 3) Shoduje se váš ideál „mužnosti“ s tím tradičně evropským, nastíněným Frommem? Argumentujte proč ano, proč ne.

D)

V Africe před příchodem Evropanů existovaly skutečné státy, které evropská historická tradice zcela pomíjela, neboť tyto země neměly písemné archivy. Například Samori Turé vybudoval v západní Africe stát, ale byl roku 1898 uvězněn francouzským generálem Gouraudem a ve vězení zmizel. (...) Silným státem bylo království Ašantů s hlavním městem v Kumasi. Ašantský stát dokázal vytvořit integrovanou soustavu vnitřních a vnějších provincií. Britové pak využili kampaň vedenou Ašanty proti Fantům, Fantové požádali Brity o ochranu, ti zahájili válku a v čele koalice vzbouřených provinčních národů Ašanty porazili; o dvacet let později Britové obsadili Kumasi a vyhlásili svůj protektorát (1896). (...) Nejslavnějším z afrických vůdců byl Šaka, zuluský král (1816–1828) a první z velkých zakladatelů království, nad nimiž běloši triumfovali. Šaka zmodernizoval vojenské umění a reorganizoval armádu,

vojáky čekal spartánský výcvik. Po dvanácti letech Šakova vládnutí, jehož království se Evropané báli dotknout, se část armády proti němu vzbouřila a Šaka byl zavražděn. (...) Pak se zrodila legenda o neporazitelném Šakovi, který se pro jedny stal černým Kristem a pro druhé zas symbolem černošství. Ústní tradice a pak i tradice psaná jeho život značně přetvořily. Na počátku stála kniha Šaka napsaná v jazyce sesotho misionářem Thomasem Mofolou, v níž Šaka vítězí pomocí d'ábla (v 19 letech např. zabije leoparda). U Afričanů začal ztělesňovat vzkříšení celého „afrického národa“, když například v dramatu Abdoua Anty Kaa jeho smrt připomíná hrdinskou oběť. Když zemřel, mohli si běloši Afriku zotročit: „Staneme se otroky jejich kompasů a úhelníků“ (...).

Marc Ferro: Dějiny kolonizací. Od dobývání až po nezávislost 13. – 20. století. Praha 2007, s. 246–248

1. Proč podle Evropanů v Africe před jejich příchodem neexistovaly státy?

2. Jakou legendu o Šakovi šířili Evropané, jakou Afričané a proč?

E)

Byla popsána řada příčin moderního imperialismu; zaměříme-li se na ty, které zaznívaly nejhlasitěji v 19. století, nebudou chybět ekonomické argumenty jako zisk surovin, levné pracovní síly a odbytišť pro výrobky. Často byly uváděny i sociální a ideologické argumenty; přitom zprvu leckdy upřímné objevitelské, protiotrokářské či misijní nadšení bylo z větší části překryto výklady o civilizační a rasové nadřazenosti. Často se mluvilo o odpovědnosti Evropy za civilizační misi, kterou britský koloniální spisovatel R. Kipling označil v názvu své básně jako „Břímě bílého muže“ (1899). Podstatné bylo také prestižní národní soupeření, při němž byly někdy váhající vlády k imperialismu tlačeny nacionalistickou veřejností. Roli hrál i strach z přelidnění, jehož ventilem měly být kolonie, či strategické důvody, kdy např. Británie tíhla ke kontrole opěrných bodů na cestě ke své „perle impéria“, tedy Indii.

Dějiny 19. století pro SŠ, Brno, Didaktis, 2016, s. 136

1. Pomocí vhodné mapy určete, které opěrné body Británie kolem roku 1900 kontrolovala na cestě ke své kolonii Indii.

F)

Klasické ruské impérium vzniklo za cara Petra I., jehož vítězná Válka se Švédskem otevřela přístup k Baltu, Kateřina II. dobyla Litvu, zbytek Ukrajiny a Polsko a potom, na počátku 19. století, Finsko. Na jihu byl připojen Krym, pobřeží Černého moře, Besarábie, na východě Střední Asie, Dálný Východ, dlouho se bojovalo o severní Kavkaz. Ruští kolonisté obsadili Aljašku a dospěli dokonce až do Kalifornie, kde v roce 1812 severně od dnešního San Franciska založili osadu Fort Ross. Tato nová území patřila předtím vesměs státům, které se aktivně stavěly ruské rozpínavosti na odpor. Vzhledem k tomu se při první příležitosti, tj. v roce 1917 – od Ruska odtrhla. Některá definitivně jiná jen v období občanské války. Po říši Ivana Hrozného a klasickém impériu Petra I. a dalších byl třetí formou ruského impéria

SSSR. (...) Jaké ideje ruské impérium držely pohromadě? Od Ivana Hrozného mělo výrazně náboženský charakter, úlohou moci byla ochrana a šíření pravoslaví. Toto poslání vyplývalo především z přijetí idey Moskvy jako třetího Říma, moskevský stát je dědicem Říma a Konstantinopole a zároveň jediným ochráncem pravého křesťanství. Za vlády Petra a Kateřiny přesunulo klasické impérium hned od počátku důraz z náboženského poslání na poslání civilizační, poddaným přináší klid, kulturu a osvícení. A měli tak blízko ke koncepci ‚údělu bílého muže‘. (...) Všeobecnou misi nahradil od roku 1833 národnostní model, byl zformulován princip: pravoslaví, samoděržaví a národ, od konce 19. století se prosazoval velkoruský kurs – prosazovaná rusifikace a pogromy, živé panslavistické myšlenky a podpora Slovanům na Balkáně. Tato změna z civilizačního na velkoruský příběh přispěla k pádu carství. Na příliš zúžených národnostních zásadách totiž nelze vytvořit impérium. (...) SSSR se opíral o univerzalistickou komunistickou ideologii, Moskva jako čtvrtý Řím. Vedl zájmy světového proletariátu. Ovšem krizové situace přivedly ruské patrioty k demontáži systému zevnitř. Národní probuzení Rusů, kteří byli jediným národem v SSSR bez vlastní komunistické strany, v podstatě způsobilo pád SSSR – ruský nacionalismus rozložil sovětský imperialismu. Rusko se od SSSR odtrhlo jako jedna z prvních republik.

Paweł Rojek: Rusko: Prokletí impéria. Brno 2015, s. 17 ad.

1. Jaké tři formy ruského impéria autor v dějinách rozlišuje? Jak každou z nich charakterizuje?
2. Na co autor naráží, když zmiňuje „údel bílého muže“ a k jakému impériu mělo klasické ruské impérium svou koncepci blízko?
3. Jaká byla jedna z příčin rozpadu klasického ruského impéria na začátku 20. století? A co mimo jiné rozložilo Sovětský svaz?

G)

Američané neočekávali, že by v Asii dosáhli převahy, a prozatím o ni ani neusilovali. Místo toho se snažili přeměnit svou poměrnou slabost ve výhodu a uplatňovat svůj vliv mírnějším, přitažlivějším způsobem, přičemž zdůrazňovali, čím se liší od silnějších a občas neurvalých Evropanů. Doufali, že s výhodou využijí fakt, že žádné asijské území v minulosti nedobyli a zjevně se k tomu v budoucnosti nechystají, k získání důvěry a přátelství asijských mocností, jako byla Čína, Japonsko a Korea, a za pomoci amerického obchodu a technologických poznatků jim budou pomáhat v civilizačním vzestupu.

Asijské vládcové si část přáli, aby byly Spojené státy ambicióznější. (...) Na rozdíl od předáků v Latinské Americe neměli obavy, že k sobě domů zvou ‚hroznýše‘. Ve srovnání s Británií, Francií, Německem a Ruskem se Američané zdáli Asijscům poměrně neškodní a neúčastní. Byli však dostatečně silní, aby se popřípadě mohli stát užitečnými spojenci. (...) Číňané nebyli vždy oslněni jejich duševními schopnostmi. Jeden čínský císařský zplnomocněnec v 40. letech 19. století radil císaři, aby s americkými vyslanci hovořil způsobem, který bude ‚jednoduchý a přímý‘ a ‚jasný a zřetelný‘, protože kdyby byl příliš ‚hluboký‘, Američané ‚by pravděpodobně ani nebyli schopni porozumět‘ tomu, co říká. Vcelku však Američany považovali za ‚uctivé, ochotné a mírumilovné‘, čímž se lišili od ostatních západních ‚barbarů‘. Spojené státy nepředstavovaly pro ‚Čínu, její vládnoucí dům ani zavedený pořádek‘ žádnou hrozbu. Jak

poznámenal jeden čínský úředník, otázkou bylo, „jak je ovládnout, abychom je mohli využívat“.

Robert Kagan: Nebezpečný národ. Zahraniční politika USA 1700–1900. Praha 2008, s. 363 ad.

1. Jak se přístup USA během 19. století lišil od evropských mocností a jakým termínem se dnes tato strategie, často spojovaná právě s USA, označuje?
2. Co soudili představitelé čínského císařství o Američanech?
3. Úryvek zpochybňuje jednu zažitou představu o vztazích mezi „imperiálním Západem“ a „ovládaným zbytkem světa“. V jednom odstavci formulujte jakou.

H)

„Když jsem se v roce 1982 dostal do Oxfordu, nebylo už impérium ani legrační. V univerzitním debatním klubu se probírala závažná témata jako ‚Máme se omluvit za kolonizaci?‘ Byl jsem mladý a bláhový, a tak jsem unáhleně vystoupil proti, čímž jsem předčasně ukončil svoji dráhu studentského politika. Někteří z mých spolužáků se tvářili zděšeně, když jsem byl ochoten pozitivní pohled na imperiální minulost Británie obhajovat. (...) Argumenty proti imperialismu lze shrnout do dvou skupin: jedna zdůrazňuje negativní důsledky pro kolonizované, druhá negativní důsledky pro kolonizátory. Do první skupiny patří nacionalisté a marxisté (...), do druhé tábora patří liberálové, počínaje Adamem Smithem, kteří po zhruba stejně dlouhou dobu tvrdí, že Britské impérium je dokonce i z britského pohledu jen vyhazováním peněz. Klíčovým argumentem nacionalistů a marxistů samozřejmě je tvrzení, že imperialismu znamená ekonomické vykořisťování: u kořene každé stránky koloniální vlády (počítaje v to i zjevně upřímnou snahu Evropanů poznat domorodé kultury a rozumět jim) je snaha maximálně navýšit ‚nadhodnotu‘, jež by mohla být vyždímána z podmaněných národů. Základní úvaha liberálů obsahuje větší protiklad. Imperialismu není v souladu s dlouhodobými zájmy hospodářství mateřské země právě proto, že pokřivil tržní síly (chtěl ovlivnit obchod ve prospěch metropole s použitím nejrůznějších taktik, od nasazení vojska až po zavedení preferenčních celních sazeb). Investice do domácího průmyslu by proto byly pro Británii prospěšnější než investice ve vzdálených koloniích; navíc náklady na obranu impéria značně zatěžoval daňové poplatníky, kteří by za jiných okolností mohli vynaložit své peníze k zakoupení moderního spotřebního zboží. (...)

Nechci zde tvrdit s lordem Curzonem, že ‚řízením samotné Prozřetelnosti se Britské impérium stalo tím nejdokonalejším nástrojem dobra, jaký svět kdy spatřil‘. Tak altruistické impérium nikdy nebylo. V 18. století byli Britové zapálení pro představu získat a vykořisťovat otroky do stejné míry, do jaké se později nechali nadchnout myšlenkou potlačit otroctví; ještě mnohem déle praktikovali rasovou diskriminaci a segregaci, jež nám dnes připadají tak odpudivé. Jakmile byla ohrožena imperiální moc (v Indii roku 1857, na Jamajce v roce 1834 a 1865, v Jižní Africe roku 1899) byla britská reakce nemilosrdná. Při řádění hladomoru (v Irsku ve 40. letech 19. století, v Indii v letech sedmdesátých) se Britové chovali lhostejně a do jisté

míry projevovali nevšímavost až trestuhodnou. Dokonce, i když se z čistě vědeckého hlediska zajímali o orientální kultury, měli tendenci je znevažovat.

Přesto však nelze popřít, že žádná jiná organizace v dějinách neučinila pro podporu volného pohybu zboží, kapitálu a pracovní síly než britské impérium 19. století a na počátku století následujícího. Žádná jiná organizace nepřispěla více k prosazení západních právních norem, řádu a způsobů vlády ve světě. Pokud toto vše zahrneme pod pojem ‚gentlemanského kapitalismu‘, riskujeme tím, že nedoceníme rozsah – a modernost – tohoto pokroku v ekonomické sféře; podobně jako kritika ‚orientálního‘ (rozuměj hierarchického charakteru britské vlády v zámoří) nebere příliš v potaz mimořádné přednosti nezkorumpované státní správy.“

Niall Ferguson: Britské impérium. Cesta k modernímu světu. Praha 2016, s. 20 ad.

1. Co soudí autor o britském impériu a jaké autorské strategie volí k tomu, aby čtenáře přesvědčil.
2. K jakému ideovému/politickému táboru v Británii (i obecně) se podle vás autor hlásí? Zdůvodněte.
3. S kterým z uvedených pohledů na britské impérium včetně autorského se ztotožňujete a proč?

CH)

Kolonie byly spravovány pomocí jazyka metropole až na Nizozemskou Východní Indii, která byla během svých posledních let do značné míry ovládána prostřednictvím jazyka, který dnes známe jako ‚indonéštinu‘. Domnívám se, že jde o jediný případ, kdy si velká koloniální država až do samotného konce uchovala neevropský státní jazyk. Tuto anomálii je možno vysvětlit především samotným stářím kolonie, kterou na počátku 17. století – tedy dlouho před vznikem oficiálního nacionalismu – založila korporace s názvem Vereenigde Oost-indische Compagnie. Svou roli zde bezpochyby sehrál i jistý nedostatek sebedůvěry na straně Holanďanů, kteří se v moderní době zřejmě domnívali, že jejich jazyk a kultura nemá v Evropě takové postavení jako jazyk a kultura anglická, francouzská, německá, španělská či italská (Belgičané v Kongu raději používali francouzštinu než vlámsčinu). Posledním důvodem bylo to, že se na tomto území prakticovala velmi konzervativní vzdělávací politika: v roce 1940, kdy počet místního obyvatelstva ve značné míře přesahoval 70 milionů, bylo na univerzitě pouhých 637 ‚domorodců‘ a jen 37 místních obyvatel absolvovalo školu s titulem bakalář. (...) Jedinečnou roli při prosazování koloniálních nacionalismů sehrály koloniální vzdělávací systémy. Fascinujícím způsobem to ilustruje velmi spletitý případ Indonésie, a to nejen z důvodu její značné rozlehlosti, obrovského počtu obyvatelstva, geografické rozdrobenosti (přibližně 3 000 ostrovů), náboženské rozmanitosti (muslimové, buddhisté, katolíci, různí protestanti, balijští hinduisté a animisté) a etnické a jazykové různorodosti (více než 100 různých skupin). Jak nejvíc naznačuje hybridní pseudohelénský název této země, území, které zabírá, ani vzdáleně nekorresponduje s žádnou předkoloniální oblastí – přinejmenším do doby brutálního vpádu generála Suharta do bývalé portugalské kolonie Východní Timor (1975) byly naopak hranice státu totožné s těmi, které po sobě zanechal

poslední holandský zábor (1910). (...) Některé skupiny obyvatelstva na východním pobřeží Sumatry mají nejen fyzicky velmi blízko k obyvatelstvu západního pobřeží Malajského poloostrova (přes úzký Malacký průliv), ale navíc jsou etnicky spřízněni, jazykově si rozumí, mají společné náboženství atd. Titíž Sumatřané nesdílejí ani mateřštinu, etnický původ či náboženskou víru s Ambonci, kteří žijí na ostrovech vzdálených tisíce kilometrů směrem na východ. Přesto během 20. století začali pojímat Ambonce jako své spoluobčany a Malajce jako cizince. Toto pouto nejvíce posilovaly školy, které na rozdíl od původních domácích škol měly vysoce racionalizovanou a přísně centralizovanou hierarchii, která měla obdobnou strukturu jako samotná státní byrokracie (např. jednotné učebnice včetně map, kde jinou barvu mělo Britské Malajsko či americké Filipíny).

Benedict Anderson: Představy společenství. Úvahy o původu a šíření nacionalismu. Praha 2008, s. 123 a 131 ad.

1. Shrňte všechny v úryvku uváděná specifika kolonie Indonésie.
2. Vznikla Indonésie na základě nějaké předkoloniální říše, nebo jde o umělý konstrukt? Jak autor svou tezi zdůvodňuje?
3. Ke komu mají Sumatřané „přirozeně“ blízko, ale koho a proč začali ve 20. století považovat za své spoluobčany?

D)

Belgické Kongo přestalo existovat 30. června 1960, kdy byla oficiálně vyhlášena nezávislá Demokratická republika Kongo s Josephem Kasavubu jako prezidentem a Patricem Lumumbou v roli premiéra. Jen málo afrických osobností politického života v době dekolonizace působila tak rozporuplným domem jako právě Lumumba, což dokládají i jeho různé životopisy, značně se lišící v hodnocení ať již politické kariéry či smrti. Jedno je však jisté, symbolem konžské nezávislosti se stal právě Patrice Lumumba, stejně jako se pro mnohé Afričany stal mučedníkem, jehož smrt jen dokreslovala zintenzivňující se obrysy studené války. Zatímco Belgičané, Francouzi a Američané se obávali ztráty vlivu v této důležité a strategické zemi, afričtí politici si cenili Lumumbovy nesmlouvavé kritiky kolonialismu a úsilí sjednotit konžský národ v politickém boji za nezávislost. Čeho se Lumumba nejvíce obával, byla snaha Belgie uschovat si rozhodující vliv v ekonomicky důležitých regionech a její podpora protivládních hnutí v oblastech na východě země. Jeho obavy se potvrdily ihned po získání nezávislosti.

Dne 30. června 1960 se v Palais de la Nation v Léopoldville konalo slavnostní setkání zástupců belgické a konžské politické elity, aby ve stínu sochy Leopolda II. oficiálně stvrdili vznik nezávislé DRK. Nejprve vystoupil belgický král Baudouin I. s projevem, který někteří historikové hodnotili jako projev neokolonialismu, když poukázal na pozitivní stránky belgického dědictví i na potřebu uchování vzájemných vztahů. Nejvíce však konžské nacionalisty zneklidnila jeho řeč, velebící velikost a moudrost zakladatele koloniálního státu, Leopolda II. Zatímco výstup Josepha Kasavubu se nesl ve velmi servilním duchu, projev Patrice Lumumby zmrazil úsměvy nejen přítomného krále Baudouina a premiéra Gastona Eyskense, ale v plné míře odhalil zákulisí přechodu afrických zemí k nezávislosti. Lumumba neopomněl zdůraznit veškeré krivdy a násilí, kterého se Belgičané v uplynulém století na

Konžanech dopustili. Tato událost následně rozpoutala aktivity belgické tajné služby, jakož i belgických představitelů Sureté congolaise. Lumumba hovořil jazykem, o němž se dosud žádnému z Konžanů ani nezdálo, že by bylo možné jej použít v přítomnosti Evropanů. V jeho projevu zazněla velmi tvrdá, ostrá, ale přitom reálná kritika poměrů v Belgickém Kongu: „Znali jsme sarkasmus a urážky, a trvalé údery ráno, v poledne i večer, protože jsme byli ‚negři‘. Kdo by zapomenul, že černochoch byl oslovován familiárním ty, ne jako přítel, ale proto, že slušné vy bylo rezervováno jen pro bělochy? Viděli jsme, jak byla naše půda pleněna v rámci toho, co údajně bylo pozemkovým právem, které ale uznávalo pouze právo silnějšího. Viděli jsme, že tento zákon byl značně odlišný pro bělochy a černochochy: vstřícný vůči jednomu, krutý a nelidský vůči druhým. Viděli jsme hrůzné utrpení těch, kteří byli vyhnáni do zapadlých regionů kvůli svým politickým názorům nebo náboženskému přesvědčení; v exilu ve své vlastní zemi, jejich osud byl vpravdě horší než smrt sama... A konečně, kdo by zapomněl hromadné palby, při nichž tolik našich bratrů zahynulo, cely, do nichž úřady vsazovaly ty, kdo se nechtěli podříditi vládě, kde spravedlnost znamenala útlak a vykořisťování?“ Na rozdíl od svých belgických protějšků nespatořoval Lumumba v konžské nezávislosti nějakou blahosklonnost Bruselu, ale prostě a jednoduše historickou nutnost, k níž byla Belgie donucena mezinárodními okolnostmi i vnitropolitickými tlaky.

Jan Záhořík: Belgický kolonialismus v Africe. Plzeň 2016, s. 152.

1. Jak se Belgičané po roce 1960 stavěli ke své bývalé kolonii Kongu?

2. Proč se konžský premiér Patrice Lumumba dostal do hledáčku belgických tajných služeb?

J)

Přelomová kniha amerického literárního teoretika a komparatisty palestinského původu Edwarda W. Saida „Orientalismus. Západní koncept Orientu“ (1978, č. 2008) pojednává o západním vnímání Východu a postojích k němu. Klíčovým je uměle vytvořený a udržovaný protikladný charakter obou světů – primitivního a exotického Východu a racionálního a civilizovaného Západu, jehož přímá intervence je považována za nezbytnou podmínku vymanění Orientu z barbarství a zaostalosti. Konstrukt „orientalizovaného Orientu“ a jeho využívání v pracích orientalistů, cestovatelů, umělců i politiků. Kniha hrála důležitou roli při formování a rozvoji postkoloniálních studií byla zatím přeložena do více než 30 jazyků.

Docházíme tak k pozvolna vznikajícímu jádru akademických i praktických poznatků, které Cromer a Balfour (na začátku 20. století) převzali od již sto let se vyvíjejících moderního západního orientalismu: poznatků přímých i zprostředkovaných, týkajících s rasy a povahy orientálců, jejich kultury, dějin, tradic, společnosti i potenciálu. Tato suma vědomostí měla svou váhu: Cromer věřil, že ji využil při správě Egypta. Navíc šlo o poznatky vyzkoušené a neměnné, jelikož „orientálci“ byli z praktického hlediska jakousi platonskou substancí, kterou může kterýkoliv orientalista (nebo vládce) prozkoumat, pochopit a vyložit. Lord Cromer ve svém impozantním dvousvazkovém díle Moderní Egypt, jež líčí jeho zkušenosti a úspěchy, předkládá jakési osobní pojetí orientalistické moudrosti: „Sir Alfred Lyall mi jednou řekl: ‚Přesnost se orientální nátuře přičí. Každý anglický Ind by si měl tuto zásadu vštípit do

paměti. ‘Nedostatek přesnosti, jenž mnohdy přechází přímo v prolhanost, je v podstatně hlavním rysem orientální povahy. Evropan vše důkladně promýšlí; jeho faktické výroky postrádají jakousi dvouznačnost; je to přirozený logik, ač třeba logiku nestudoval; je od přírody nedůvěřivý, a než přijme jakékoli tvrzení za pravdivé, vyžaduje důkaz; jeho vycvičený mozek pracuje jako stroj. Mysli orientálce, podobně jako jeho pitoreskní ulici, naopak zoufale chybí symetrie. Jeho uvažování odpovídá tomu nejhladnějšímu popisu. I když starověcí Arabové ovládali na jisté výši úrovni umění dialektiky, logické uvažování jejich potomků je mimořádně zaostalé.’ ‘Orientálci či Arabové jsou dále popisováni jako naivní, „bez energie a vlastní iniciativy“, se sklonem k „nevkusným lichotkám“ a pletichám, jako lstiví a hrbí ke zvířatům; nedokážou chodit po cestě ani po chodníku; jsou notoričtí lháři, jsou „neteční a přezíraví“, tvoří zkrátka naprostý opak jasnozřivé, přímé a ušlechtilé anglosaské rasy. Cromer se nesnaží zastírat, že orientálci pro něho vždy byli jen lidským materiálem, který v koloniích podléhá jeho správě.

V průběhu 19. století se stalo běžnou praxí, že Británie stahovala své představitele z Indie i odjinud v okamžiku, kdy dosáhli věku pětapadesáti let a znamenalo to další znamení orientalistických praktik: Žádnému orientálci tak nebylo dovoleno spatřit stárnoucího a chátrajícího obyvatele Západu, zatímco příslušník západní civilizace si naopak mohl být jist, že v očích podmaněné rasy zůstává energickým, racionálním a ostrážitým mladým členem nadřazené třídy.

Edward W. Said: Orientalismus. Západní koncept Orientu. Praha – Litomyšl 2008, s. 50 a 55

1. Na základě čeho byli/jsou „Evropané“ nadřazováni „orientálcům“?